شېئىرنىڭ بىر قانىتى

(چىمەنگۈل ئاۋۇتنىڭ «تەنور چېقىش» ناملىق شېئىرلار توپلىمىغا)

ئادىل تۇنىياز

زامانىنىڭ تەرەققىياتىدىن قارىغاندا ھاياتلىق ھازىرقى كىشىلەرگە يېڭى بىر خەۋىتىن سىگنال بەرمەكتە: ھەر كۈنى ئەتراپىمىزغا توشۇپ كېتىۋاتقان قۇرۇلمىلار، شەيئىلەر ئادەملەرنىڭ تەپەككۇرىنى ئىگىلىگەن پەن - تېخنىكا بىلىملىرى، كومپيۇتېر، پۇل ياكى باشقا نەرسىلەر... ھامان بىر كۈنى ئادەملەرنىڭ سىقىپ چىقىرىلىشى ئېھتىماللىقلىرى ئىچىدە ماكان تېز سۈرئەتتە توشماقتا. ئادەملەرنىڭ مەۋجۇتلۇق ئورنى كىچىكلەپ ئادەملەرگە ئادەملەردىمۇ ئورۇن قالمىغان، ھەتتا يېنىدا مىدىرلىغۇچىنىڭ ماشىنا ئەمەس، ئادەم ئىكەنلىكىنىمۇ ئۇنتۇپ قالاي دەپ قالغان. گۆش ۋە قېنىنمىز، گۆش ۋە قېنىنمىزدىن پەيدا بولغان ھاياجانلىق تۇيغۇ بىزگە: «سەن تىرىك ئادەمسەن» دەپ خىتاب قىلماقتا. بىز بۇ خىتابنى شېئىرلاردىن ئاڭلاۋاتىمىز. ئويلىمىغان يەردىن چىمەنگۈل چىقتى. بىز ئۆزىمىزدىن قورۇنۇپ يۈرەتتۇق. ئۇ قىزلارنىڭ نومۇسچان دۇنياسىنى ئەسەبىيلەرچە ئاشكارىلاپ «ئەي ئادەملەر ئۆزۈڭلارغا قايتىڭلار، شېئىر مانا بۇ يەردە» دەپ چاقىردى. بۇنداق جۈرئەت بىزدە كەم ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ تەۋەككۈلچى بىر قىز. سەممىيلىك ۋە ئالدىراقسانلىق بىلەن ئېيتقاندا ياش شائىرەنىڭ بۇ تۇنجى توپلىمى بىر سەبىي قىزنىڭ ئاستا - ئاستا رەسىدە بولۇپ چوڭلار قاتارىغا قېتىلغانلىقىنىڭلا ئەمەس، بەلكى ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە يېڭى بىر تۇيغۇنىڭ پېتىلىۋاتقانلىقىنىڭ بىشارىتى دېسەك تېخىمۇ مۇۋاپىق بولار.

قەدىمكى زامانىدا يېغىمبەرلەر ياكى پېرىخۇنلار ئۆزلۈكىنىن ھالقىغان ئالاھىدە تۇيغۇ ئارقىلىق غايىبانە روھ بىلەن ئالاقە قىلىپ تۇراتتى. ھازىر كىشىلەر ئارىسىدا رېئاللىقتىن ھالقىغان بۇ خىل ئالاقە شائىرلارغا قالدى. شائىرلار ئۆزىنىڭ تۇغما تالانتى ۋە بەدىئىي ماھارىتى بىلەن سۆزلەرنى سېھىرلەپ شېئىردىن ئىبارەت بۇ سېھىرگەرلىك قورالىغا ئىگە بولدى. چىمەنگۈل دەل شۇ ئالاھىدە نوپوزى بىلەن بىزنىڭ شېئىردىن زوقلىنىش ئادىتىمىزگە تەھدىت سالغاندەك قىلىدۇ. ئۇ سۆزلەرنى سىرلىق ۋە نازۇك كەيپىياتقا ئىگە قىلالايدۇ. ئۇ ئىشلەتكەن سۆزلەرنىڭ تەلەپپۇزىدىن يېقىملىق ئاۋازنى، سۆز مەنىلىرىدىن گۈزەل ئېچىرقاشنى ھېس قىلغىلى بولىدۇ.

تۆكۈلەر ھالرەڭ گۈل تۇپراقتا سىم - سىم،
مۇڭلانغان كۆزگىمۇ ئوخشىماس قۇياش.
سەزدىڭمۇ سەنمۇ ھەي بىتەلەي بالا،
غېرىبلىق ئەۋجىدە گۈزەلكەن ياشاش.

«تارت مېنى» دىن

ئۇ پېرىخۇن ئەمەس، لېكىن شېئىرلىرىدا تۇيغۇ ئارقىلىق ئەتراپىدىكى شەيئىلەرگە ھەيران قالارلىق جان كىرگۈزىدۇ. كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ھەممە نەرسىنى ئۆز ۋۇجۇدىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ. ئۇنىڭ تىل ئىشلىتىش ئۇسۇلىدىن بىر تەرەپتىن ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئۆز تارىخىدا كۆپ دىنلار بىلەن ئۇچرىشىش جەريانىدا شەكىللەنگەن سىرلىقلىقىدىن مۇۋەپپەقىيەتلىك پايدىلانغانلىقىنى، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇيغۇر تىلىنىڭ مەنە ئىپادىلەش ئەنئەنىسىگە قارشى چىققانلىقىنى كۆرۈۋېلىش مۇمكىن. چۈنكى ئۇنىڭ شېئىرلىرىدا مەنە ئىپادىلەيدىغان سۆزلەردىن باشقا «تەتۈر چېقىن»، «ئۇششىگەن نەيەس»، «روھلارنىڭ قار باسقان جىيەكلىرى»، «ھىجرانىنى كۆيدۈرەر ئاپئاق چۈشىدە» دېگەنگە ئوخشاش مەنىگە ئەمەس، مەنىسىزلىككە ئىگە قىلىنغان سۆزلەر خېلى سالماقنى ئىگىلەيدۇ.

ئەۋلات قورۇپچىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

شائىرنىڭ بۇنداق جۈملە تۈزۈشلىرىگە قاراپ بەلكىم ئۇيغۇر تىلىنى تولۇق بىلمىسە كېرەك دەپمۇ ئويلاپ قالدىم. ناھايىتى ئېنىقكى، شائىرەنىڭ شېئىر يېزىش مەقسىتى، سۆز ئارقىلىق مەنىنى ئىپادىلەش ئەمەس، ئۇ شېئىر يازغاندا تەجرىبىگە قارىغاندا تۇيغۇغا، رېئال تۇرمۇشقا قارىغاندا ئۆز سەزگۈسىگە بەكرەك ئەھمىيەت بەرگەن. ئۇ بىر خىل ئالاھىدە تۇيغۇنى، دەقىقىلەر ئىچىدىكى ھاياجانىنى قوغلاشقان. شۇڭا ئۇنىڭ شېئىرلىرى نىسبەتەن تۇتۇق بولۇپ، شائىرە ناز ۋە جىلۋە بىلەن شېئىرلىرىنىڭ ئىچىگە مۇكۈۋالغاندەك ياكى ئۆزىنى توختىماي ئەپقېچىۋاتقاندەك تۇيۇلىدۇ.

ئۇنىڭ شېئىرلىرى ھەر خىل ئىماگلار (ھېسسىي ئوبرازلار)، تۇرلۇك مەنىدىكى ئىما - ئىشارەتلەر ۋە ئاڭلىغىلى بولمىغان ئاۋازلار بىلەن تولغان. ھېسسىيات جەھەتتە پىشقان بىر قىزنىڭ ئىپادىلەش ۋاستىلىرىدىكى نازاكەت ئارقىلىق سۆز جۈملىلىرىدىكى ئىچكى مەنىنى جەزمەن ھېس قىلالايدىغان ھەقىقىي ئەرنىڭ كۆزى بىلەن قارىغاندا، ئۇنىڭ شېئىرلىرى ئەسلىدە بېسىلغان يوشۇرۇن ئاڭنى پارچە - پارچە كۆرۈنۈشلەر بىلەن ئىپادىلەيدىغان ھازىرقى زامان رەسىملىرىگە ئوخشايدىغانلىقىنى، ئايالالارغا ئورتاق كۆچلۈك بىر ئارزۇنىڭ ياكى ئېيتىشقا بولمايدىغان مەخپىيەتنىڭ رېتىملىق تەۋرىشىغا ئىگە سۆزلەر ئارقىلىق ئىشكارىلىنىۋاتقانلىقىنى بىلەلەيدۇ.

بۇ توپلامدىكى شېئىرلار قىسقا بولۇپ، ئەڭ ئۇزۇنلىرى بىرنەچچە كۇپلېتتىن ئاشمايدۇ. بۇنداق توساتتىن باشلاپ تېز ئاخىرلاشتۇرۇش شېئىرنىڭ قۇرۇلمىسى مۇكەممەل ئەمەستەك تەسىرات پەيدا قىلىدۇ. شېئىر مەڭگۈلۈك روھىي قانائەتسىزلىكنىڭ مەھسۇلى بولغانلىقى ئۈچۈن، بەلكىم مۇكەممەل بولماسلىقنى شېئىرنىڭ خاسلىقى دېيىشكە بولار. بىراق چىمەنگۈلنىڭ بۇ خىل ئىخچام قۇرۇلمىنى تاللىۋېلىشى يەنە بىر تەرەپتىن مەنە لەززىتىنىڭ ئىنتايىن قىسقا داۋاملىشىشى بىلەن ئايالالار ھېسسىياتىنىڭئۇ- زۇنغا سوزۇلمايدىغان، قىسقا مۇددەت ئىچىدە ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان نازۇك خاراكتېرىنى ئىپادىلەش رولىغىمۇ ئىگە بولغان. ئومۇمەن بۇ شېئىرلاردا قىزلارداقىدىكى ھېسسىياتچانلىق، ناز ۋە گۈزەل ئەسەبىيلىك، قىزلارنىڭ ھېسسىياتچانلىقى ۋە ئەرلەرگە سېلىنغان يوشۇرۇن تەھدىت، تۇيغۇ گۈزەللىكى ۋە ئەقىلنىڭ سەلتەنەتى ئۆزئارا گىرەلىشىپ گارمونىيىلىك رېتىم پەيدا قىلغان.

ئىجادىيەتنىڭ قۇۋۋىتى مەنبەسى بولغان يوشۇرۇن ئاڭ ئىنسان روھىي دۇنياسىنىڭ پارلاق قاراڭغۇلۇقىدا جىنسىي مەركەز قىلغان ھالدا توختىماي ھەرىكەتلىنىپ تۇرىدۇ. شېئىر ئىنسانىي تەنقىق قىلىشتىكى ئۆزگىچە يولى بىلەن روھىي دۇنياغا ئىچكىرىلەپ كىرىش جەريانىدا ھامان ئىنسانىنىڭ جىنسىي مەخپىيىتى بىلەن ئۇچراشماي قالمايدۇ. شېئىرنى باشلاپ ماڭغۇچى ئەمەس، شېئىرنىڭ رېتىمىغا جۆر بولغۇچى شائىر ئۆزىنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىپادىلەيدۇ. قارىغاندا چىمەنگۈل ئۆز سەزگۈسىگە تايىنىپ شېئىرنىڭ بىر يۆنىلىشىنى بايقىۋالغاندەك قىلىدۇ. مەن شائىرەنىڭ يېقىندا بىر ژۇرنالدا ئېلان قىلغان «توي كېچىسى» ناملىق شېئىرىنى كۆرگەندىن كېيىن توپلامدىكى بەزى شېئىرلاردا بىشارەت بېرىلگەن يېڭى تۇيغۇنىڭ كېيىنكى ئىجادىيىتىدىمۇ داۋاملىق پىشىۋاتقانلىقىنى جەزملەشتۇردۇم. ئۇنىڭ شېئىرلىرىدا يوشۇرۇن ئاڭدىن ئۇرغۇپ چىققان نازاكەتلىك غالجىرلىق بار. قان بىلەن گۆشتىن پۈتۈلگەن تىرىك ئايالنىڭ رېتىمى ۋە ئاۋازى بار.

خىرە تۇر باغرىدا ئۇنلىدى كېچە
ئىلاھى، ھەسرەتكە سىغدالسا تۇرقۇم.
سەزمىدىڭ ۋە لېكىن ئوتلۇق تېنىڭنى
قۇچاقلاپ تۇرۇشقا يېتەتتى قۇربۇم.
.....
سىلىقلىغان ئىستەكلەر شاۋقۇنلىغان چاغ
بىلمەيمەن يەتمىدىم نېچۈن قەدرىڭگە.
— «ئايرىلىش» تىن

شائىرە مەۋجۇدلۇقنىڭ مەنىسى ئۈستىدە ئىزدەنگەندە كۆپلىگەن ئۇيغۇر شائىرلىرىغا ئوخشىمىغان يول تۇتتى. ئۇ تەننىڭ ئىستەكلىرىگە، ئىنسان تەبىئىتىگە كۆز يۇممىدى. ئىنسانىنىڭ جىنسىي ئېڭىنى چاقناتتى. تېخىمۇ ئېنىقراق ئېيتقاندا ئۇ كۇچلۇك ئەنئەنىۋى قاراشلار ئىچىدىكى بىر مىللەتتە قاپ يۇرەكلىك بىلەن تەۋەككۇلچىلىك قىلدى. تەۋەككۇلچىلىكنىڭ دەرىجىسى ۋە بەدىئىي ماھارەت جەھەتتە

سىلىشتۇرۇشقا تېخى بالدۇر بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ ئىزدىنىش يولى ئامېرىكا هازىرقى زامان شېئىرىيىتىدىكى ئىككى شائىرە سىلۋىيە پىلاس بىلەن ئائىنى سىكىستوننى ئېسىمىزگە سالىدۇ. چىمەنگۇل قىزلارنىڭ تەنهالىق ئىچىدىكى نازۇك غالجىرلىقىنى مۇنداق ئىپادىلەيدۇ.

تاتلاپ باقتىم تاملارنى ئاچچىق
سىرغىمىدى لېكىن ئىسسىق قان. . .
— «بۇقۇلدايدۇ ئەينەك خىرامان» دىن

شېئىردىكى كەيپىياتنى سىلۋىيە پىلاسنىڭ «ئۆلۈش ۋە توۋاركىس» ناملىق شېئىرىدىكى مۇنۇ مىسراغا سېلىشتۇرۇپ بېقىشقا بولىدۇ.

Musterbating a glitter
(ئاناننزم قىلماقتا پارلاق. . .)

ئالدىنقىسىدا يالغۇزلۇق ئەۋجىدىكى هاياجانلىق دەقىقىلەردە شائىرە تامنىڭ ئۆز ۋۇجۇدىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلاندۇرۇپ تامغا قان ۋە جان ئاتا قىلىدۇ. هېسسىياتنى ئىماگ (هېسسي ئوبراز) نىڭ ياردىمى بىلەن يوشۇرۇپ، سىمۋوللۇق ئىپادىلەيدۇ. بۇ خىل ۋاستىلىق ئىپادىلەشتىن شەرق قىزلىرىنىڭ نومۇسچان خاراكتېرىنى ۋە شەرقچە تەپەككۇرنىڭ سىمۋوللۇق ئالاهىدىلىكىنى هېس قىلىش مۇمكىن. ئەكسىچە جىنسقا سەنئەت سۈپىتىدە مۇئامىلە قىلىدىغان، ئېچىۋېتىلگەن بىر جەمئىيەتنىڭ مەهسۇلى بولغان سىلۋىيە پىلاس تەندىكى ئىستەكنى سۆزلەرنىڭ ئوچۇق ۋە ئۆزگىچە جايلىشىشى ئارقىلىق بىۋاسىتە ئىپادىلىگەن.

جىنس — ئەڭ قەدىمكى دىنىي پەرهىز. شېئىرىي يول ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئىنسان مەۋجۇتلۇقىنىڭ مەنبەسى هەققىدىكى تەنقىقات جەريانىدا شائىرلار توساتتىن دىنىي تۇيغۇ بىلەن جىنسىي ئاڭنىڭ مەلۇم بىر نۇقتىدا كېسىشىدىغانلىقىنى بايقاپ قالدى. تۇيغۇمىزدا تەكرارلىنىپ تۇرغۇچى ۋەهىمىلەردىن، ئاڭسىز هالدا يېزىلىپ قالغان بەزى شېئىرلاردىن بىز، دىن بىلەن جىنسنىڭ قىسمەن يىلتىزداشلىق مۇناسىۋەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى هېس قىلىمىز. ئۇنداقتا، ئەمدىلەتىن مەخپىي هالدا جىنسىي ئاڭنى ئىپادىلەۋاتقان ياش شائىرەنىڭ شېئىرىدا بۇ ئالامەت بارمۇ - يوق؟ بىز ئۇنىڭ «كۆت» ناملىق شېئىرىغا قاراپ باقايلى:

كۆت مېنى خىيانەت ، كۆت مېنى ئەركىم
كۆت مېنى ئىللىق ئۇن — مۇقەددەس گۈناه
شائىرە كىمگە خىيانەت قىلماقچى؟
مۇقەددەس گۈناه زادى نېمە؟ بىز شائىرەنىڭ بۇ مىسراسىنى چۈشىنىش ئۈچۈن مۇقەددەس كىتابلارغا نەزەر سىزنى ئاغدۇرايلى.

«قۇرئان كەرىم» نىڭ ئادەم ئاتا بىلەن هاۋا ئانا قىسسىسى بايان قىلىنغان 7- سۈره ئەئرافتا شەيتاننىڭ ئازدۇرۇشى بىلەن ئادەم ۋە هاۋا يېمەسلىك جىكىلەنگەن بىر دەرەخنىڭ مېۋىسىنى يەپ قويۇپ ئېغىر گۈناه سادىر قىلغانلىقى، شۇنىڭ بىلەن جەننەتتىن قوغلانغانلىقى قەيت قىلىنىدۇ. دەرەخلەر «خورما دەرىخى» ، «زەيتۇن دەرىخى» دېگەنگە ئوخشاش ئېنىق ئىسىم بىلەن ئاتالغان قۇرئاندا دەرەخ دەپلا تىلغا ئېلىنىش ناهايىتى، ئېنىقكى بۇ ئايەتنىڭ مەنه جەهەتتىكى غۇۋالىقىدىن بىشارەت بېرىدۇ. ئال ئىمران سۈرىسىنىڭ 6 - ئايىتىدە «ئاللا ساڭا كىتابنى نازىل قىلدى، ئۇنىڭدا مەنىسى ئوچۇق ئايەتلەر بارکى، ئۇلار پۈتۈن قۇرئاننىڭ ئاساسىدۇر. يەنه باشقا مەنىسى مۇئەييەن ئەمەس ئايەتلەر بار. . . » دېيىلگەن بولغاچقا ئىسلام ئۆلىمالىرى سۈره ئەئرافنىڭ مەنىسىدىن ئىزلىنىش ئىمكانىيىتىنى هېس قىلىپ ئىسمى كونكرېت ئېيتىلمىغان بۇ دەرەخ توغرۇلۇق خىلمۇخىل قاراشلارنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. بەزىلەر ئۇ دەرەخ ئەنجۇر دەرىخى دېسە، يەنه بەزىلەر ئۇ دەرەخ بۇغداي دەپ قاراپ دىنىي رىۋايەتلەرنى بايان قىلدى. دىنىي تۇيغۇ بىلەن ئېيتقاندا، بۇ دەرەخ يەر يۈزىدىكى ئادەمزاتنىڭ ئورتاق قىسمىتى، يەنى ئەنجۇر ياكى بۇغداي ياكى هەرقانداق باشقا دەرەخ يوق يەردىكى ئادەملەرمۇ هامان بۇ دەرەخنىڭ مېۋىسىنى يېگۈچىلەر. ئەڭ ياخشىسى بىز قىياسنى تاشلاپ قويۇپ دەرەخنىڭ مەنىسىنى يەنىلا قۇرئاننىڭ ئۆزىدىن ئىزدەيلى.

7 - سۈره ئەئرافنىڭ 18 - ئايىتىدە مۇنداق بايان قىلىنىدۇ «. . . ئى ئادەم! سەن ئايالىڭ بىلەن ئىككىڭلار بىللە جەننەتته تۇرۇڭلار. جەننەتنىڭ مېۋىلىرىدىن خالىغانچه يەڭلار، بۇ دەرەخكه يېقىنلاشماڭلار. زالىملاردىن بولۇپ قالىسىلەر. لېكىن شەيتان ئۇلارنىڭ يېپىقلىق ئەۋرەتلىرىنى ئېچىۋېتىش ئۈچۈن ئۇلارغا ۋەسۋەسه قىلدى. . . » دېمەك، شەيتاننىڭ كۆشكۈرتىشى-

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

.دىن قارىغاندا بۇ دەرەخنىڭ مېۋىسىنى يېيىش ئۈچۈن ئادەم ئالدى بىلەن ئەۋرەتلىرىنى ئېچىۋېتىش كېرەك. ئەمدى 19 - ئايەتتىكى بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتىگە قارايلى. «شەيتان ئالدامچىلىق ئۇسۇللىرى ئارقىلىق ئۇلارنى چۈشۈردى. دەرەخنىڭ مېۋىسىنى يېگەندىن كېيىنلا ئۇلارنىڭ ئەۋرەتلىرى ئېچىلىپ قالدى. ئۇلار جەننەتتىكى دەرەخلەرنىڭ ياپراقلىرى بىلەن ئەۋرەتلىرىنى يېپىشقا كىرىشتى.» دەرەخ توغرىسىدىكى بۇ بايان 20 - سۈرە تاھانىڭ 120-121 ئايەتلىرىدىمۇ تەكرارلىنىدۇ. «شەيتان ئۇنىڭغا ۋەسۋەسە قىلىپ: «ئى ئادەم! ساڭا مەن ئۆلمەيدىغان دەرەخنى ۋە زاۋال تاپماس پادىشاھلىقنى كۆرسىتەي قويايمۇ؟» دېدى. ئۇلار دەرەخنىڭ مېۋىسىنى يېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ئەۋرەتلىرى ئېچىلىپ قالدى... ئادەم پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئازدى». دەققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغىنى، بۇ دەرەخ مېۋىسىنىڭ يېيىلىشى جەريانىدا باشتىن - ئاخىر ئەۋرەت ئالاھىدە تىلغا ئېلىنىدۇ. بىر دەرەخنىڭ مېۋىسىنى ئەر - ئايال ئىككى ئادەم تەڭ يەيدىغان، مېۋىنى يېيىشنىڭ ئالدىدا ئەۋرەتلىرىنى ئاچىدىغان، يېگەندىن كېيىن ئەۋرەتلىرى ئېچىلىپ قالمىدىغان، ئىش تۈگىگەندە ئەۋرەتنىنى ياپماقچى بولمىدىغان بۇ ھەرىكەت جەريانى بىزگە ناھايىتى ئاشكارا ھالدا بىر قېتىملىق جىنسىي پائالىيەتنىڭ باشلىنىپ ئاخىرلىشىش جەريانى ئىكەنلىكىدىن، دەرەخنىڭ جىنسىيەت دەرىخىنىڭ مېۋىسىنى يەپ ئۆلمەي قالدى. (نەسىل قالدۇردى) گۇناھكار بولدى...

خوش. ئەمدى ئەسلى گېپىمىزگە كەلسەك، بىز دىنىي تەنقىدات ئارقىلىق شائىرنىڭ ئۇ شېئىرىدا ئوتتۇرىغا قويغان مۇقەددەس گۇناھنىڭ كېلىش مەنبەسى دىنىي تۇيغۇ ئىكەنلىكىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالدۇق. شائىرنىڭ دىنىي قارىشى ۋە ئىسلام دىنى بىلەن بولغان رېئال مۇناسىۋىتىنىڭ قانچىلىكلىكى بىزگە نامەلۇم. ئەمما ئىستىخىيىلىك ھالدا بىر دىنىي مىللەتنىڭ تەپەككۇر ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلغۇچى شائىر يوشۇرۇن ئاڭ ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدىغان شېئىر يېزىشتىن ئىبارەت غايىۋى ئىجادىيەت جەريانىدا تۇيغۇنىڭ مەخپىيىتىنى ئاشكارىلىدى. ئىلمىي تەنقىدات ئۇسۇلى بىلەن ئەمەس، بەلكى شېئىر ئارقىلىق جىنسىي پائالىيەت بىلەن دىنىي ئەپسانىلەردىكى مۇقەددەس گۇناھنىڭ بىر نەرسىلىكىنى قەيت قىلدى. شەيتىنىنىڭ كەينىگە كىرىپ يەنىلا گۇناھقا، ئادەمگە بولغان مۇھەببىتىنى ئىپادە قىلدى. گۇناھ سادىر بولغان شۇ جايدا ئادەملەرنىڭ ئەسلى تۇيغۇغا قايتىپ كېلىشىنى كۈتتى.

ئامېرىكىنىڭ ھازىرقى زامان ئايال شائىرى ئادرىن. رىك «جىنس بولسا شەخسنىڭ، سىياسەت بولسا دۆلەتنىڭ، بۇلار بىر - بىرىگە قارىمۇقارشى نەرسىلەردۇر» دەپ ئېيتقانىدى. مېنىڭچە ئىنسانلارنىڭ داۋاملىشىشى يەنىلا جىنس بىلەن سىياسەتنىڭ كونتروللۇقىدا تۇرغان ھازىرقى دۇنيادا ئىنسانىيەتنىڭ تەقدىرى ئۈستىدە ئويلانغۇچى ھەر بىر شائىر شېئىرلىرى ئارقىلىق ئۆزى ۋەكىللىك قىلىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ھاياتلىقىغا مەسئۇل بولۇش كېرەك. چىمەنگۇل ئۆر تۇيغۇسىنى قانات قىلىپ شەخس سۈپىتىدىكى ئىنسانىنىڭ قاراڭغۇ دۇنياسىدا پارلاق پەرۋاز قىلدى. بىراق ئۇ شېئىرلىرىدا يارانقان بۇ تىرىك ئادەمنىي ئۇيغۇر ياكى فرانسوز دېسەمۇ بولىۋېرىدۇ. ئۇ پەقەت ھېسسىياتقا ئىگىلا بىر ئادەم خالاس. يات ئەللەرنىڭ شائىرى بىزنى چۈشەنمەيدۇ. بىز باشقا ئەل خەلقلىرىگە شۇنى ئۇقتۇرۇپ قويالايدىغان بولۇشىمىز كېرەككى، ھازىرقى دۇنيادا ئازاب مىللىيلىككە ئىگە. بولۇپمۇ بىزگە ئوخشاش شېئىردىن تەسەللىي تاپقۇچى بىر مىللەت ئۆز شائىرلىرىنىڭ شېئىرلىرىدا ئۆزىنى كۆرۈشىنى، پۈتۈنلەي ساپ سەنئەت مۇددىئاسىدىكى ئابستراكتنى ئادەمنى ئەمەس، ئۇيغۇرغا تەۋە رېئاللىقتىكى كونكرېتنى ئادەمنى كۆرۈشنى خالايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن دۇنياۋى شائىر بولۇشقا قارىغاندا، ئۇيغۇر شائىرى بولۇش تېخىمۇ تەس!

خۇدانىڭ ئىنسانلارغا يەتكۈزگەن ۋەھىلىرىدە ۋە فەدىمكى دىنىي مۇراسىملاردا شېئىر ئېيتقادنى ئىپادىلەشتىكى مەخسۇس شەكىلگە ئايلانغان.

شېئىرنىڭ مۇقەددەسلىكى بىر تەرەپتىن شېئىردىكى پىكىرنىڭ مۇقەددەسلىكىدە ئىپادىلەنسە، يەنە بىر تەرەپتىن شائىرنىڭ شېئىرغا قانداق مۇئامىلىدە بولۇشىدا ئىپادىلىنىدۇ. بىز بۇ دەۋرگە كەلگۈچە نۇرغۇن نەرسىلىرىمىزنى يوقىتىپ قويدۇق. بىراق، شېئىردىن تېخى پۈتۈنلەي مېھرىمىزنى ئۈزگىنىمىز يوق. ئۇ بىزگە بۇرۇن بار بولغان نەرسىلەرنى ئەسكە سالىدۇ. كەلگۈسىدە قايتىپ كېلىدىغان نەرسىلەردىن بىشارەت بېرىدۇ. ئۆزىنىڭ ھاياتىنىكى ئىمكانىيەتلىرى ئارقىلىق غايىۋى ئېتىقادىنىڭ مەڭگۈ يوقالمايدىغانلىقىنى نامايان قىلىدۇ. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا مەرھۇم شائىر نىم شېھىت (1906_1972) شېئىر يازغاندا تاھارەت بىلەن يازىدىكەن. بى تاھارەت قولىغا قەلەم ئېلىشنى شېئىرغا قىلىنغان ھۆرمەتسىزلىك دەپ بىلىدىكەن. بىز ئۆزىمىزنىڭ يېڭىلىقىغا ئىنتىلىش ۋە دادىل ئىزلىنىشلىرىمىز بىلەن خىلۋەت بىر زېمىندا دۇنيا ئەدەبىياتىنىڭ ھازىرقى تەرەققىياتىغا ياندىشىپ كېتىۋاتقان بولساقمۇ، لېكىن شېئىرنىڭ قەدىمكى مۇقەددەسلىكىدىن ئېيتقاندا بۇ دەۋردىكىلەر لايىق مۇئامىلىدە بولالمىدۇقمىكىن دەپ ئويلايمەن. بىز شېئىرىيەت تارىخىدىكى مانى دىنى شېئىرلىرى، بۇددا دىنى شېئىرلىرى ۋە ئىسلام دىنى كىرگەندىن كېيىنكى ئاجايىپ پاساھەت بىلەن يېزىلغان تەسەۋۋۇپ شېئىرلىرىغا قارايدىغان بولساق، شېئىر ئۇيغۇرلارغا نىسبەتەن ئالەم بىلەن ئىنسانىنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئوتتۇرىسىدىكى رىتىمنى ئىزلەپ تۇرلۇك دىنلارغا تەۋەككۇل قىلغان بىر مىللەت روھىنىڭ بۇيۇك ئاۋازى بولۇپ كەلگەنلىكىنى ھېس قىلىمىز. بۇنىڭغا سېلىشتۇرغاندا دەۋرىمىزدىكى شېئىرلارنى ناھايىتى ئەپسۇسلانغان ھالدا پەقەت ئادەم بىلەن ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى تار دائىرىلىك ئالاقە قورالى، كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى بايرام ۋە پارچە - پۇرات ئىشلارنىڭ ئەرزىمەس خاتىرىسى دېيىش مۇمكىن.

چىمەنگۈلنىڭ توپلىمىنى ئوقۇش جەريانىدا ئۇنىڭ ھېلى كۆپ شېئىرلىرىنىڭ مۇھەببەت لىرىكىسى، يەنى بىر قەلبنىڭ ئازابلىق تارىخى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. ئەمما بۇ لىرىكىلارنىڭ ئىچ - ئىچىدىن تۆكۈلۈپ تۇرغان تەنھالىقتا مۇھەببەت ئىگىسى بولغان ئاشىقنىڭ تېپىش تەس. ئاشىق گويا يوقتەك، ئۇ گويا ئىنسانغا ئەمەس، بىر غايىۋى زاتقا، يوقلۇققا بولغان مۇھەببەتتەك تۇيۇلىدۇ. مەن دەل شۇ نۇقتىدا بۇ مۇھەببەتنى قەدىمكى شېئىرلىرىمىزدا ئىپادىلەنگەن يارانقۇچىنىڭ مەۋھۇم ئوبرازىغا ۋە ئىسلام دىنى كىرگەندىن باشلاپ تا يېقىنقى دەۋرلەرگىچە ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا دەۋر سۈرگەن سوپىستىك شائىرلارنىڭ غايىۋى يار - مۇكەممەل ئىشق ئىگىسى ئاللاغا بولغان ئاشىق بىقارارلىق بولۇشىنى ئارزۇ قىلدىم. شۇنداق بولغاندا تەپەككۇر ئەنئەنىمىزدىكى ئۆزۈلۈپ قالغان بوشلۇقنى تولدۇرۇپ. يوقىتىپ قويغان بۇيۇك تۇيغۇلىرىمىزغا قايتا ئېرىشكەندەك بولاتتۇق!

شائىرە بۇ تۇنجى توپلىمى بىلەن پۈتۈن دۇنيادىكى قىزلارنى تېخىمۇ نازاكەتلىك ۋە سۆيۈملۈك قىلدى. ئۇنىڭ سېھرى بىلەن قىزلار پەرىزاتقا ئايلىنىپ كەتتى. ئۇنىڭ سەممىيلىكى بىلەن بىز بۇ پەرىزاتلارنىڭ ئادەملىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى، ھەر ۋاقىت بىرگە ئوخشاش قىزغىن ھاياجان ئىچىدە ياشايدىغانلىقىنى بىلدۇق. ئۇنىڭ شېئىردىكى تەۋەككۇلچىلىكى ئىنسانىنىڭ ئېيتقىلى بولمايدىغان جىنسىي مەخپىيىتىنى ئەپسانىگە ئايلاندۇرۇش. بىراق ئىنسان مەۋجۇتلۇقىنىڭ بىر جۈپ سىرلىق قانىتى بولغان دىنىي تۇيغۇ بىلەن جىنسىي ئاڭ ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنىڭ قانداق قىلىپ ھەقىقىي ئەپسانىۋى تۇسكە ئىگە بولۇشى ھازىرغىچە ھەربىر دەۋرگە خاتا تۇغۇلۇپ كېلىۋاتقان تالانتلىق شائىرلار ئورتاق دۇچ كەلگەن مەسىلە. ئۇنداقتا چىمەنگۈل بۇ مەسىلىنى قانداق ھەل قىلدۇ؟

بۇ سوئالغا شېئىرىيەت ئىلاھىي جاۋاب بەرسۇن!

ئەۋلاد گۈزۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى